

TÜRKİYE'DE 18 YAŞINDAN KÜÇÜK İŞÇİ ÇALIŞTIRMA YASAĞI VE UYGULAMASI

Doç. Dr. Abdurrahman AYHAN*

I. 18 YAŞINDAN KÜÇÜK İŞÇİ ÇALIŞTIRMA YASAĞININ ANLAM VE ÖNEMİ

1. Genel Olarak

Anayasamızın 48/I'i "Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir." hükmünü getirerek çalışma hakkını güvence altına almıştır. Ancak, 50/I, II. bendlerinde de, "Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz./ Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar" hükümleriyle de küçük ya da çocuklara bazı çalıştırma yasaklarının getirilmesi öngörülmüştür. Amaç, 18 yaşından küçük çocukların sağlık bakımından korunmalarını sağlamak için, onların fiziksel ve ruhsal yönden gelişmelerini gerçekleştirmektir. Bu amaca ulaşmakla, toplumda iyi eğitilmiş, yetenekli ve nesil yönünden gelecek güvencesi

---

(*) Muğla Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

veren insan kitlesi yetiştirme konusu sorunu çözülerek açıklığa kavuşmuş olacaktır. Çünkü, toplumların sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve çağdaş seviyeye ulaşması, gelecekte bugünün çocuklarının elinde gerçekleşecektir.

18 yaşından küçük işçi çalıştırma yasağı ağır ve tehlikeli işlerde görülür. Burada çalıştırma yasağı işe değil kişiye uygulanır. Çünkü, 18 yaşından küçük kimselerin hangi işlerde çalıştırılacağı mevzuatlarla ayrıca saptanmıştır. Ancak, yetiştirme ve gelişme çağında olan çocukların dinlenmelerini ve sağlık bakımından uyku ihtiyaçlarını alabilmeleri için, gece döneminde de çalışma yasağı getirilmiştir. Diğer taraftan, 18 yaşından küçük genç işçilerin sağlık kontrollerinden geçirilmeden işe alınmaları ve çalıştırma yasağı da, onların sağlık bakımından mevzuatlarımızla korunma ihtiyacı içerisinde olduğunu ortaya koyan bir uygulamadır.

2. Nüfus Bakımından

“Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır” (1) ilkesinden hareket ederek İş Hukukumuz bakımından 18 yaşından küçük işçi çalıştırma yasağı getirilerek Türk toplumunun bugünü olduğu kadar geleceğini de nesil bakımından güven altına almada Devlet sorumluluk almıştır. Dolayısıyla nüfusla ilgili bilgilere ihtiyaç vardır. Çünkü, mesleki eğitim, işsizlik, sosyal güvenlik gibi konular (2) itibariyle nüfusla direkt ilişkisi vardır.

Ülkemizde, İş Hukukunun gün geçtikçe genişleyen bir uygulama alanı bulması, nitelik ve nicelik bakımından nüfusumuzla ilgili bilgilere olan ihtiyacı ortaya çıkaran ayrı bir konu olmuştur. Bu nedenle nüfus yapımızın ve artışı ile ilgili verilerin gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerle karşılaştırarak, 18 yaşından küçük işçi çalıştırma yasağı üzerinde nasıl etkili olabileceğini saptamaya çalışacağız.

---

(1) Anayasa Md. 49/II. R6., 9 Kasım 1982, S. 17863.

(2) J. BOURGEDIS-PICHAT, “La Structure De la Population-Et La Sécurité Sociale”, Population, Juille - Septembre 1950, No. 3, Paris, s. 435.

TABLO: 1

Türkiye'de Nüfus Artışının Nüfus Sayımı Dönemlerine
Göre Dağılımı

Nüfus Sayım Dönemleri	Nüfus (Bin)	Yıllık Artış % 0
1927	13.648	
.....		21,10
1935	16.158	
.....		17,02
1940	17.821	
.....		10,59
1945	18.790	
.....		21,73
1950	20.947	
.....		27,75
1955	24.065	
.....		28,53
1960	27.755	
.....		24,62
1965	31.391	
.....		25,19
1970	35.605	
.....		25,00
1975	40.348	
.....		20,65
1980	44.737	
.....		24,88
1985	50.664	
.....		22,10
1990	56.473	

KAYNAK : 1980-1990 Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik
Enstitüsü, Yayın No. 954.

Cumhuriyet döneminde uygulanan onüç nüfus sayımının sonucu incelendiğinde; yukarıdaki Tablo: 1'de de görüleceği üzere 63 senelik bir dönem içinde nüfusumuzun 13,6 milyondan 56,4 milyona yükselerek dört katından fazla bir artış göstermiştir. Bunda en büyük etken, doğum oranlarındaki artışlar ve ölüm oranlarındaki hızlı düşüşlerin varlığıdır.

TABLO: 2

Türkiye'de Dönemler İtibariyle Doğum ve Ölüm Oranlarındaki Gelişmeler (Binde)

Dönemler	Doğum Oranı	Ölüm Oranı
1950—1955	46,7	21,1
1955—1960	45,2	17,9
1960—1965	41,3	15,3
1965—1970	40,8	13,5
1970—1975 (X)	—	—
1975—1980	32,2	10,0
1980—1985	31,3	8,0
1985—1990	29,9	7,8

KAYNAK : DPT; Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973-1977, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayını, No.1272, Ankara 1973, s.75; DPT; Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1978-1982, Ankara 1983.; DPT; Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994, Yayın No.2174, Ankara 1989, s.285.

Tablo 2'ye baktığımızda doğum oranlarında yavaşça olsa bir düşme olduğu görülür. Ancak, ölüm oranlarında, sağlık koşullarının iyileşmesi sonucu hızlı bir düşüşün varlığı da gözlenmektedir. Şu halde, 18 yaşından küçük işçilerin sayısının da gün geçtikçe arttığını söylemek mümkündür.

TABLO: 3

Türkiye'de Üç Yaş Grubunun Yıllar İtibariyle % Olarak Dağılımı

Yaş Grupları	1990	1991	1992
12—14	7,21	7,07	6,77
15—17	6,71	6,72	6,74
18—21	8,15	8,18	8,20

KAYNAK : Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı ... s.286.

Tablo: 3'e baktığımızda yaş grupları itibariyle 1990, 1991 ve 1992 yıllarında genel olarak %'lerde bir düşüş vardır. Ancak, aynı yaş gruplarında 1990, 1991 ve 1992 yıllarında ise geçmiş yıllara göre nüfus artışlarında yükselme olmuştur (3). Bu durumda 18 yaşından küçük işçilerin çalışma hayatında mevzuatlarımızla korunması gereğinin ne kadar çok önemli olduğunu ortaya koyar. Çünkü, 12-18 yaş grubunun toplam nüfus içindeki payı küçümsenmeyecek oranlara ulaşmıştır. Bu yaş grubunun hizmet talep eden tüketici bir özellik taşıması, ülkemizde ekonomik bakımdan faal nüfusu büyük bir ekonomik yük karşısına bırakmıştır. Kısaca bağımlılık oranı diyebileceğimiz bu durum sosyo-ekonomik yapıyla, dolayısıyla, İş Hukuku sistemimiz bakımından yakından ilişkili bulunmaktadır.

II. 18 YAŞINDAN KÜÇÜK İŞÇİ ÇALIŞTIRMA YASAĞININ MEDENİ KANUNUMUZ BAKIMINDAN GEREKÇELERİ

18 yaşından küçük bir işçi kimsenin, hukuksal durumu önemlidir. Çünkü her kişinin hukuksal anlamda bir "durumu" vardır. Hukuksal durum demek, bir kimsenin ülkede, ailede ve çalışma hayatında diğer kişilerden ayıran "niteliklerin" tümü demektir. Örneğin, cinsiyet durumu, yaş durumu, evlilik ya da bekarlık durumu, işçi ve memur durumu, yeteneklilik ve yeteneksizlik durumu gibi kişinin hukuksal durumları vardır. Dolayısıyla kişi bütün bu durumlarıyla ve kişilik haklarıyla birlikte bir hukuksal varlık olarak görünür.

Gerçek kişi olarak saptadığımız insanlar hukuk karşısında birbirine eşittir. Herkesin yasa sınırları içinde haklara ve borçlara yetenekli olma bakımından eşit olduğunu Medeni Kanununun (4) 8. maddesi, ana prensip olarak kabul etmiştir.

1. Hak Yeteneği

Kişinin medeni haklardan yararlanma ehliyetine hak yeteneği denilir. Bu durum da, kişinin hak ve borçlara sahip olma yeteneği sayılır. Örneğin, henüz 6 aylık bir bebeğin anne ve babası trafik kazasında ölse, onların bütün mal varlıklarına bu çocuk sahip olur

(3) Bu konuda fazla bilgi için bkz., **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı...** s.286.

(4) RG., 4 Nisan 1926, s. 339.

ve bu mal varlığını o çocuğa atanacak bir vasi yönetir. Çünkü, bu durumdaki 6 aylık bir bebeğin “hak yeteneği” varsa da “eylem yeteneği” yoktur.

Nitekim, Medeni Kanunumuzun 8/I.'inde; “Her şahıs medeni haklardan istifade eder...” hükmündedir. Şu halde, herkes hak yeteneğine sahiptir. Bend hükmündeki yetenek, yalnız özel haklarla ilgili olup, kamu hakları bunun içine girmez. Çünkü her Devlette kamu hakları, kamu ile ilgili yasalarla vatandaşlara tanınmıştır. Örneğin, bir yabancı kişi Türkiye’de milletvekili seçemediği ve seçilemediği halde gayrimenkul sahibi olabilir, evlenebilir ve böylece hak yeteneğini Türkiye’de korur. Ancak kamu haklarından yararlanamaz. Şu halde, 18 yaşından küçük işçilerin hak yeteneği var demektir. Medeni Kanunumuz, adı geçen konuda aykırı bir hüküm düzenlememiştir.

2. Eylem Yeteneği

Eylem yeteneği, kişinin sahip olduğu hakları kendi kendine bağımsız olarak kullanarak, borç altına girebilmesi demektir. Şu halde, eylem yeteneğine sahip olan bir kimse veli ya da vasi tayinine muhtaç olmayacaktır.

Hak yeteneklisi olmak için insan olarak sağ doğmak yeterli olduğu halde, eylem yeteneklisi olabilmek için, bu koşullar yetmez, Yasa başkaca koşullar da aramıştır. Çünkü, Medeni Kanunumuza göre kişiler eylem yeteneği bakımından bazı durumlar getirmiştir. Bunlara, aşağıda görüleceği üzere kısaca gözetmekte konumuz yönünden fayda olacaktır.

A. Tam Yetenekliler

Medeni haklarını, bir yasal temsilcinin yardımına ihtiyaç duymadan, kendi başlarına kullanmaya yetenekli olan kimselerdir. Ergin yani reşit olan, 18 yaşını doldurmuş bulunan ve Medeni Kanunundaki sebeplerden biriyle kısıtlanmamış (hacir altına alınmamış) olan her mümeyiz kimse, tam yeteneklidir.

B. Sınırlı Yetenekliler

Bunlar esas olarak yetenekliyken, bazı hususlarda yeteneksizlikle sınırlandırılmıştır. Örneğin, kendilerine yasal danışman ata-

nan kimseler bazı işlemleri ancak bunların onamaları yoluyla yapabildikleri için, böyle kimselerin yeteneği sınırlı bir yetenektir (Medeni Kanun Madde: 379).

C. Sınırlı Yeteneksizler

Kişiler, esas olarak hakları kullanma yeteneğinden yoksun oldukları halde, onların bu yeteneksizlik durumları, bazı işlemler bakımından tam yeteneklilik bakımından sınırlandırılmıştır. Örneğin, temyiz gücüne sahip küçükler ile sezgin kısıtlılar bu durumdadır.

D. Tam Yeteneksizler

Hak yeteneğine sahip oldukları halde, bunları kullanma yeteneğinden tam olarak yoksun bulunan kimselendir. Bunların hak sahibi olması ve borç altına girmesi yasal temsilcileri aracılığıyla olur. Bunlar, yaşlarının küçük olması ya da akıl hastalığı gibi sebeplerle makul suretle hareket etmek gücünden yoksun bulunan kimselerdir.

Öyleyse 18 yaşından küçük işçilerin çalışması hak yeteneği bakımından doğaldır. Bu yetenek bugün insandan ayrılmayan yasal ve doğal bir yetenektir. Oysa eylem yeteneği insandan ayrılmayan doğumla başlayan bir yetenek olmayıp, sonradan kazanılan ve insan iradesine muhtaç olan bir yetenektir.

Şu halde, 18 yaşından küçük bir işçinin Medeni Kanunumuz bakımından çalıştırma yasağı gerekçelerini şöylece toplayabiliriz:

i. Kişi sezgin, yani mümeyyiz olmalıdır. Buna göre de, 18 yaşından küçük bir kimsenin yaş küçüklüğü nedeniyle iyiyi, kötüyü ayırması güçtür.

ii. Kişi ergin, yani reşit olmalıdır. Kişinin Medeni Kanunumuza göre ergin olması için de 18 yaşını doldurmuş olması gerekir. Bu yaşı henüz doldurmamış olanlara hukuk dilinde "küçük" denir. Ancak, Medeni Kanununun 11/II hükmüne göre evlenme kişiyi reşit kılar, Medeni Kanununun 12. maddesine göre de yargıç 15 yaşını dolduran kişiye eylem yeteneğini tanıyabilir. Ancak bunların hiç biri çalışma mevzuatlarımıza göre 18 yaşından küçük işçilerin korunmasına engel teşkil etmez.

iii. Kişi mahcur olmamalıdır. Eğer kişi, Medeni Kanun'da belirtilen sebeplerden dolayı mahkemece kısıtlanmış ise, eylem yeteneğine sahip olamaz. Kısıtlama sebepleri Medeni Kanununun 355-358. maddelerinde belirtilmiştir.

III. 18 YAŞINDAN KÜÇÜK İŞÇİ ÇALIŞTIRMA YASAĞININ YERALTI İŞLERİNDE UYGULAMASI

1. Yeraltında Yapılan İşlerin Saptanması

İş Kanunumuzun 68. maddesi yeraltında yapılan işlerde 18 yaşından küçük işçi çalıştırma yasağı konusunda, yeraltı işi olarak, maden ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi işleri saptamıştır. Madde hükmünden de anlaşılacağı üzere "gibi" sözcüğü, yasakoyucunun, yeraltında yapılan işleri sınırlı olarak belirtmediğini göstermektedir. Buna göre, yeraltındaki işlerde çalıştırma yasağının sözkonusu olabilmesi için, bir işin yeraltında görülmekte olması yeterlidir.

Yeraltı deyimi, yerin yüzeyi altındaki bölümü ve bunun altında yapılan işleri anlatmaktadır. Bu nedenle, yeraltındaki işler, toprağın ve suyun altında yapılan işleri içermektedir. Nitekim, İş Kanunumuzun 68. maddesi de "yer ve su altında çalıştırma yasağı" başlığını taşımaktadır.

2. Yeraltındaki İşlerde 18 Yaşını Doldurmamış İşçileri Çalıştırma Yasağı

A. İş Kanunu Bakımından

Maden Ocakları ile kablo döşemesi, kanalizasyon ve tünel inşaatı gibi yeraltında ya da sualtında çalışılacak işlerde 18 yaşını doldurmamış erkek ve her yaşta kadınların çalıştırılmaları yasaktır (İş Kanunu, Madde: 68). Örneğin; yeraltında bulunan kömür, bakır ve boraks ocaklarında 18 yaşını doldurmamış erkek ve her yaşta kadınların çalıştırılmaları yasaktır.

B. 151 Sayılı Kanun Bakımından

151 sayılı Ereğli Havzalı Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun'un (5) 2. maddesi, 18 yaşından küçük çocuk-

---

(5) Düstur, C. 2, s. 91.

ların maden ocaklarında işe alınmalarını yasaklamaktadır. Gerçekten de, sözkonusu hükme göre, "... maden ocakları dahilinde 18 yaşından dūn olanların istihdamı memnudur." Şu halde, yeraltında bulunan maden ocaklarında 18 yaşından küçük bir kimse çalıştırılmayacaktır.

C. 3229 Sayılı Kanun Bakımından

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1935 yılında kabul etmiş olduğu "Her Nevi Maden Ocaklarında Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Hakkında 45 Numaralı Mukavele", Türkiye tarafından 9 Haziran 1937 gün ve 329 sayılı Maden Ocaklarında Yeraltı İşlerinde Kadınların Çalıştırılmaması Hakkındaki Milletlerarası Mukaveleye İltihaka Dair Kanun (6) ile onaylanmıştır. Belirttiğimiz antlaşmanın 2. maddesine göre; "kadın cinsinden hiçbir şahıs, yaş ne olursa olsun, maden ocaklarında yeraltı işlerinde çalıştırılmaz. Ancak;

- i. Sevk ve idareyle görevli olan bedenen çalışmayan kimseler,
- ii. Sağlık ve sosyal hizmetlerde çalışan şahıslar,
- iii. Mesleki bilgilerini tamamlamak amacıyla bir maden ocağında yeraltı işlerinde staj görmelerine müsaade edilen kimseler,
- iv. Bedenen çalışma konumunda bulunmayan bir sanatın icrası için bir maden ocağının yeraltı kısımlarına tesadüfi olarak inmesine ihtiyaç görülen diğer bütün şahıslar,

Ulusal yasalarla söz konusu yasağın dışında tutulabilinir (Md. 3). Ancak, bu konu, Türk yasalarına halen geçirilmemiştir.

IV. 18 YAŞINDAN KÜÇÜK İŞÇİ ÇALIŞTIRMA YASAĞININ AĞIR VE TEHLİKELİ İŞLERDE UYGULAMASI

1. Ağır ve Tehlikeli İşlerin Saptanması

Umumi Hıfzıssıhha Kanununun (7) 179/II. bendi, "... 12'den 16 yaşına kadar çocukların istihdamı memnu olan sıhhate mugayir ve muhataralı işlerin neden ibaret olduğu İş Kanununda tasrih edilecektir" hükmünü getirmiştir. 1475 Sayılı İş Kanunumuzun (8) 78/II. maddesinde de, hangi işlerin ağır ve tehlikeli işlerden sayı-

(6) RG., 23 Haziran 1937, s.3638.

(7) RG., 6 Mayıs 1930, s.1489.

(8) RG., 1 Eylül 1971, s.13943.

lacağını, çıkarılacak bir tüzüğün göstereceğini belirtmiştir. Anılan bend hükmüne dayanılarak, "Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü" (9) çıkarılmış ve ek bir cetvelde, ağır ve tehlikeli işler saptanmıştır. Ağır ve tehlikeli sayılan işler, cetvelde 14 ayrı iş kümesi içinde toplanmış ve birer sıra numarasına bağlanmıştır. Sıra numaralarının toplamı 125'tir.

Ağır ve tehlikeli bir işten ne anlaşılması gerektiği Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü'nde tanımlanmamıştır. Tüzük, ağır ve tehlikeli saydığı işleri tek - tek belirtme yöntemini seçmiştir. Şu halde, ağır ve tehlikeli işi; işçinin fiziksel ve ruhsal sağlığının yitirilmesi konusunu riske sokan ve normal çalışma gücünden daha fazla efor sarfedilmesi gerektiren bir iştir şeklinde tanımlayabiliriz. Öyleyse, bir işin ağır ve tehlikeli iş sayılabilmesi için, işçinin;

- i. Fiziksel ve ruhsal sağlığının riske sokulması ve
- ii. Normal çalışma gücünden daha fazla bir efor sarfedilmesi, sözkonusu olacaktır.

2. Ağır ve Tehlikeli İşlerde 16 Yaşından Küçük İşçi Çalıştırma Yasası

İş Kanunumuzun 78/I. bendinde 16 yaşından küçük işçilerin ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmayacakları hükme bağlanmıştır. Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü'nün 2/II. bendinde de aynı esas öngörülmektedir. Görüleceği üzere, ağır ve tehlikeli işlerde 16 yaşından küçük işçi çalıştırma yasağı, mutlak bir nitelik taşımaktadır. Çünkü, mevzuatımızda sözkonusu yasak hususunda ayrık bir durum gösterilmemiştir. Amaç, 16 yaşından küçük işçilerin işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda korumaktır (10).

3. Ağır ve Tehlikeli İşlerde 16 Yaşından Büyük İşçilerin Çalıştırılması

Ağır ve tehlikeli işlerde 16 yaşından büyük ve 18 yaşından küçük (18 yaş hariç) işçilerin çalıştırılması konusu belirli koşullarla olanaklıdır. Bu konuda İş Kanunumuzun 78/II. bendinde; 16 yaşından büyük işçilerin, hangi tür ağır ve tehlikeli işlerde çalış-

---

(9) RG., 9 Nisan 1973, s. 14502.

(10) Gerard LYON - CAEN/Jeanne RIBETTES - TILLHET, Manuel De Droit Social, Paris 1974, s. 26.

tırılacağı hususunu; tüzüğün saptamasını öngörmektedir. Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü'ne göre; 16 yaşından büyük işçilerin çalıştırılmaları konusunda ikili bir ayırıma gidilmiştir. Şöyleki;

- i. Mesleki Öğrenim görmemiş 16 yaşından büyük işçilerin çalıştırılması ve
- ii. Mesleki Öğrenim görmüş 16 yaşından büyük işçilerin çalıştırılmasıdır.

Şu halde, bu iki hususa kısaca göz atmakta yarar vardır.

A. Mesleki Öğrenim Görmemiş 16 Yaşından Büyük İşçilerin Çalıştırılması

Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü'nde ekli cetvelde gösterilmiş ve konularının karşılığında (Ç) harfi bulunmayan işlerde mesleki öğrenim görmemiş 16 yaşından büyük işçilerin çalıştırılması yasaktır (Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü, Madde: 2/I).

Karşısında (Ç) harfi bulunan ağır ve tehlikeli işler;

11. Toprağın pişirilmesi suretiyle imal olunan kiremit, tuğla, ateş tuğlası, boru, pota, künk ve benzeri inşaat ve mimari malzeme işleri,

12. Çanak, çömlek, çini, fayans, porselen, seramik ve imaline ait işler,

13. Cam, şişe, optik ve benzeri malzeme fabrika ve imalathanelerinde üretime ilişkin işler,

18. Demir tel ve çubuktan malzeme imalatı işleri,

29. Kurutma işleri ile yapıştırma, kontraplak, kontratabla ve suni tahta imali işleri,

57. Bitkisel ve hayvansal yağların üretimi ve bunlardan yapılan maddelerin imaline ilişkin işler,

62. Plastik maddelerin şekillendirilmesi ve plastik eşya imali işleri,

63. Çırçır fabrikalarındaki işler,

66. Pamuk, keten, yün, ipek ve benzerleriyle bunların döküntülerinin hallaç, tarak ve kolalama tezgahlarından bölme ile ayrılmış ve fenni iklim ve aspirasyon tesisatı olan ilikhane ve dokuma hazırlama işleri,

71. Kağıt hamuru ve odun hamuru üretim işleri,
72. Sellüloz üretimi işleri,
75. Zahire depolarındaki işler ile un ve çelik fabrikalarındaki işler,
78. Balıkthane işleri,
81. Şeker fabrikalarında hazırlama ve üretime ait işler,
111. Matbaa mürekkebi imali işleri,
116. Tutkal, jelatin ve kola imali işleri ve
121. Deri sanayiinde mamul derilere yün ve fantazi jasen yapma ve derileri perdahlama işleri sayılır.

B. Mesleki Öğrenim Görmüş 16 Yaşından Büyük İşçilerin Çalıştırılması

Mesleki öğrenim görmüş 16 yaşından büyük işçiler Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü'ne ilişik cetvelde karşısında (Ç) harfi bulunan işlerde çalışabilir. Bunlarda yukarıda (A) görüldüğü gibi işlerdir. 16 yaşından büyük ve mesleki eğitim görmüş bir kimse, Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü'ne ilişik cetvelde karşısında (Ç) harfi bulunmayan işlerde de çalıştırılabilir. Ancak, bunun için aşağıdaki koşulların gerçekleşmesi zorunludur. Şöyleki;

i. 16 yaşından büyük işçinin, uzmanlık ve meslek öğrenimi veren bir okulu bitirerek, o konudaki işi meslek edinmiş olması gereklidir.

ii. Çalışılacak iş, Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü'ne ekli cetvelin 35. sırasından 62. sırasına kadar (62 dahil) belirtilen işlerden olması zorunludur. Bu işler, kimya sanayiine ilişkin ağır ve tehlikeli işlerdir. (Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü, Madde: 2/IV).

V. 18 YAŞINDAN KÜÇÜK İŞÇİ ÇALIŞTIRMA YASAĞININ DİĞER İŞLERDE UYGULAMASI

Bunları;

- i. Sanayi işlerinde,
  - ii. Deniz işlerinde ve
  - iii. Eğlence işlerinde
- olmak üzere üçe ayırarak inceleyebiliriz.

1. Sanayi İşlerinde

Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 17/I'i; "12 yaşından aşağı bütün çocukların fabrika ve imalathane gibi her türlü sanat müesseseleri ile maden işlerinde amele ve çirak olarak istihdamı memnurdur" hükmünü getirmiştir. Bend hükmünden de anlaşılacağı üzere buna, sanayi işlerinde 12 yaşından küçük çocukları çalıştırma yasağı da diyebiliriz. Böylece, Umumi Hıfzıssıhha Kanununa göre sanayi işlerinde en az çalıştırma yaşı 12 olarak saptanmıştır.

Öte yandan, sanayi işleri deyiminden ne anlaşılacağı konusu ise İş Kanununun 6/I'i temel alınarak örnekseme yoluyla çözümlenebilir. Çünkü Umumi Hıfzıssıhha Kanunu sanayi işlerinden ne anlaşması gerektiği konusuna açıklık getirmemiştir. Şu halde, İş Kanununun 6/I'i, Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 173/I'deki en az çalışma yaşıyla ilgili olan sanayi işleri, uygulama konusu olacaktır.

2. Deniz İşlerinde Uygulaması

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından kabul edilen "Deniz İşlerinde Çalıştırılacak Çocukların Asgari Yaş Haddinin Tespiti Hakkında 58 Sayılı Sözleşme (1936 tadili)", ülkemiz tarafından 25 Mayıs 1959 gün ve 7293 sayılı Deniz İşlerinde Çalıştırılacak Çocukların Asgari Yaş Haddinin Tespiti Hakkında 58 Sayılı Sözleşmenin Tasdik Edilmesine ve Bu Sözleşmeye Katılmamıza Dair Kanun'la (11) onaylanmıştır. Adı geçen antlaşmanın 2/I. bendine göre, "..... gemilerdeki işlerde 15 yaşından aşağı çocuklar çalıştırılmaz."

Yine, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1921'de kabul ettiği "Trimci ve Ateşçi Sıfatıyla Gemilerde İşe Alınacakların Asgari Yaşının Tespitine Dair 15 Sayılı Sözleşme", Türkiye tarafından 25 Mayıs 1959 tarih ve 7292 sayılı Trimci ve Ateşçi Sıfatıyla Gemilerde İşe Alınacakların Asgari Yaş Haddinin Tespitine Dair 15 Sayılı Sözleşmenin Tasdik Edilmesi ve Bu Sözleşmeye Katılmamız Hakkında Kanun'la (12) onaylanmıştır. Adı geçen antlaşmanın 2. maddesine göre; 18 yaşından küçük kimseler trimci ya da ateşçi sıfatıyla, gemilerde çalıştırılmaz.

---

(11) RG., 2 Haziran 1959, s. 10220.

(12) RG., 2 Haziran 1959, s. 10220.

3. Eğlence İşlerinde Uygulaması

Eğlence işleri, kişinin kendisi ya da arkadaşlarıyla birlikte neşelenerek hoşça zaman geçirme konusuyla ilgili işlerdir. Söz konusu işlerde çocukları anlayış, davranış ve ruhsal bozukluklara uğramaması ya da ahlaki yönden korunmaları için, 18 yaşından küçük olan kimselerin çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Bu konuda Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 176. maddesi de; "mahalli belediyelerince bar, kabare, dans salonları, kahve, gazino ve hamamlarda 18 yaşından aşağı çocukların istihdamı menolunur." hükmünü getirmiştir. Şu halde, madde hükmünde belirtilen işyerlerinde en az çalışma yaşı 18'dir. Ancak, eğlence işlerinde 18 yaşından küçük kimselerin çalıştırılma yasağı söz konusu olmasının yanı sıra, yerel belediyeler de, bu gibi işlerde 18 yaşından küçüklerin çalıştırılmasını yasaklamış olması gerekir. Çünkü, 18 yaşından küçüklerin dinlenmesi ve eğlenmesi için müzikli şovlara, tiyatro, film ve spor gösterilerine gitmesi eğlence işi olmakla birlikte, ruhsal ve ahlaki gelişmeyi engelleyeceği nitelikte görülmeyebilir. Yerel belediyeler, bu ve buna benzer yasakları genelde zabıta yönetmeliklerinde saptarlar.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- BOURGEOIS - PICHAT, J.: "La Structure De la Population Et La Sécurité Sociale", Population, Juille - Septembre 1950, No. 3, Paris.
- DİE.: 1980 Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No. 954.
- DİE.: 1990 Genel Nüfus Sayımı, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1991.
- DPT.: Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1973-1977, Ankara 1973.
- DPT.: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1978-1982, Ankara 1983.
- DPT.: Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1990-1994, Ankara 1989.
- LYON - CAEN Gérard/ RIBETTES - TILLHET Jeanne.: Manuel De Droit Social, Paris 1974.